

Hét évtized a bűnüldözés szolgálatában – Visszaemlékezés Katona Géza professzor életútjára

Rendőri nemzedékek tanítója, kiváló parancsnok, a bűnüldözés nemzetközi híru szakértője, a bűnügyi technika hazai fejlesztésének egyik kiemelkedő személyisége volt Prof. Dr. Katona Géza rendőr dandártábornok, jogász, az MTA doktora. Megtisztelő, ugyanakkor fájdalmas érzés is, hogy az utolsó interjú¹ én készíthettem vele. Ellátogattam hozzá Visegrádra, a Rehabilitációs Szakkórházba, ahol néhány hetes kezelésem vett részt. A professzor több mint hetven évvel ezelőtt szerelt fel a rendőrségre és több évtizedes vizsgálótiszti tevékenységet tudhat maga mögött. A bűnügyi tudományok gyakorlatát minden jelenleg is tevékenyen dolgozó tábornok az ő szakkönyveiből tanulta. Kivételes tehetségű tudós volt, akinek az életpályája a testület minden tagja számára példaértékű lehet. Még kilencven évesen is változatlan érdeklődéssel és töretlen lendülettel folytatta kutatói és publikációs munkásságát. Utolsó találkozásunk alkalmával is egy tanulmányon dolgozott.

Finszter Géza professzor méltató gondolatokkal köszöntötte Katona Gézát 2011-ben. Elmondta, hogy a büntető-jogtudomány hazai művelőinek sorában kivételes teljesítményt mondhat magáénak, miként kivételes az a tisztelet is, amivel a jogásztársadalom máig tartó munkásságának eredményeit övezi. Hivatásrendünk több mint hat évtizeddel ezelőtt fo-

¹ Tóth Nikolett Ágnes: 45 éves a rendészeti felsőoktatás. Hét évtized a bűnüldözés szolgálatában. Beszélgetés Katona Géza professzorral. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2016. 168-170. o.

gadta soraiban a fiatal joghallgatót, aki pályaválasztásával csak részben követte a családi hagyományokat, amikor 1945 májusában rendőri szolgálatba lépett. Értelmiségi gyökerek, a sárospataki gimnázium szellemisége, a jogi stúdiumok magas szintű elsajátítása, az imponáló nyelvtudás más vonzalmakat feltételezett. Az életre szóló döntés helyességét azonban az életút igazolja, amely csakugyan kivételes helyet biztosított Katona Géza számára a jogtudósok elit klubjában. Finszter professzor szerint nehéz időkben nehéz szolgálatot vállalni, véleménye szerint ez kockázatos kaland lehetett Katona Géza számára is, ilyesmit nem mindenkinek ajánl. *„Csak annak, akinek van szilárd értékrendje a törvényességről, az igazság tiszteletéről, az emberi méltóságról, a szakmai tudás rangjáról, a közönség szolgálatáról, a megtámadott gyengék védelméről. Katona Géza bácsi ezeket a szellemi javakat otthonról hozta, egyiket-másikat talán már a génjeiben birtokolta. A szintetizáló képesség segítette abban, hogy hozzájáruljon a rendészettudomány megalapozásához, különösen azzal, hogy felidézte a klasszikus magyar közjogi irodalom legjobb teljesítményeit, amelyek sajnos az őt követő jogász nemzedékek szakmai műveltségében csak nagyon halványan voltak jelen. Katona Géza a hazai kriminológia művelésének meghatározó személyisége volt, aki már nagyon korán megfogadta az OKRI egykori jeles kutatójának, néhai Rózsa Jánosnak azt a tanácsát, hogy a bűnüldöző apparátus minden sikeres tagjának kriminológussá kell válnia. Az Unió országai bűnmegelőzési modelljeinek kötetbe foglalása úttörő teljesítmény volt. Katona professzor e monográfiája a legtöbbet idézett források sorában foglal helyet.”*²

A Belügyminisztérium Tudományos Tanácsa által 2012-ben alapított Szabó András díjat első alkalommal Prof. Dr. Katona Géza rendőr dandártábornoknak adományozta. A laudációban, az életút főbb tanulságait összefoglalva három különösen rá jellemző vonást emeltek ki az eseményen. Elhangzott, hogy *„a rendőrségi gyakorlat nem fejleszthető az elmélet nélkül, de az elmélet művelésétől tartózkodjék az, aki a közrendvéde-*

² https://www.kriminologia.hu/sites/kriminologia.hu/files/katona_geza_-_laudacio.pdf
Letöltés időpontja: 2018. november 3.

lem és bűnüldözés gyakorlatát nem ismeri. Katona Géza vezetői teljesítményében és tudományos eredményeiben a gyakorlatnak és az elméletnek olyan ötvözete jelent meg, amelynek szinte nincs is párja ebben a hivatásrendben. Másodszer emlékeztettek arra, hogy a rendészeti igazgatás megértése interdiszciplináris megközelítést igényel. Katona professzor kutatási területei között a kriminalisztika mellett jól megfért a kriminológia elmélyült művelése és a büntető anyagi és eljárásjogi dogmatikában való imponáló jártasság. Harmadszor nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy sem a testületi erények fejlesztése, sem a tudományos vizsgálatok hatékonysága nem érhető el a történeti szemlélet, a múlt alapos ismerete nélkül. Katona professzor hosszú évtizedeken keresztül szinte egyedül támaszkodott a magyar közjog százados hagyományaira, akkor is, amikor ez egyenesen gyanús gondolkodásnak minősült. A rendészet – rendvédelem vitában azért tudott vezető szerepet vállalni és újat alkotni, mert nála jobban senki nem ismerte azokat a hazai és nemzetközi forrásokat, amelyek a demokratikus jogállami rendészet alapjait teremtették meg.”³ Ez utóbbi témát A bűnüldözés fél évszázada című könyvében vette számba, amelyben leírja, hogy a rendészet fogalma az 1990-es években újból bevezetésre került és nemcsak a szakirodalomban, hanem az állami intézményrendszerben is. A Belügyminisztériumban ekkor Rendészeti Hivatalt szerveztek, a korábbi Rendőrségi, majd Belügyi Szemle néhány évig utána Rendészeti Szemle címen jelent meg. Katona professzor szerint „a rendészetnek a fogalmát a magyar jogi irodalom klasszikusai száz évvel korábban jól meghatározták. A rendészetnek a magyar jogi irodalomban bevett fogalma széles tevékenységi körre terjedt ki és messze túlhaladta a rendőrség vagy az akkori határőrség feladatait”.⁴ Terminológiai zavart vált fölfedezni, – főként a rendőrség megjelölésére alkalmazott – rendészet fogalmának értelmezésében, és megállapította, hogy keveredik a rendészet és a rendvédelem fogalma is. A rendészet szerinte intézmény- és tevékenységi rendszer gyűjtőfogalom, amelynek keretében az államigaz-

³ http://www.bm-tt.hu/assets/letolt/ules/Katona_Geza_koszontese.pdf Letöltés időpontja: 2018. november 2.

⁴ Katona Géza: A bűnüldözés fél évszázada. Emlékek a bűnözésről és a bűnüldözésről (1945-1995). BM Kiadó, Budapest, 1998. 267. o.

gatási tevékenységeket helyezte el, a közbiztonsági és az igazgatásrendszertől, a pénzügyi és vámrendészetten keresztül, a környezetvédelmi rendészetig, de egyúttal tágította is a definíciós kereteket. Szélesebb értelemben a rendészet fogalom körébe sorolta az önkormányzati igazgatás rendészeti szerveit, a hatósági engedély alapján működő, rendészeti feladatkörű társadalmi szervezeteket, valamint a vállalkozások által foglalkoztatott személy- és vagyonöröket, akiknek a tevékenységében több rendészeti vonás mutatható ki, és erre utal korlátozott mértékű kényszeralkalmazási jogosultságuk. Ez a felfogás egy gazdagon strukturált rendszert vázol fel, amelynek egyes elemei egy közös célt, a közbiztonság fenntartását szolgálják, de eltérő minőségben.⁵ „Az Európában és így hazánkban is ma általánosan elfogadott közjogi felfogás a rendészetet az államstruktúra igazgatási, végrehajtási ágazatába sorolja, a rendészeti igazgatást az államigazgatás részének tekintve. Magyarországon, mint jogállamban a rendészet a végrehajtási-igazgatási ágazatban működő, olyan közjogi szervezetrendszer, amelynek feladata a közrend megzavarásának megelőzése, a közvetlenül zavaró magatartások, események, veszélyek megakadályozása, elhárítása, a megzavart rend helyreállítása”⁶ írja Katona Géza.

A rendészettudomány terminológiája című publikációjában arra a megállapításra jutott, hogy a rendészet, mint szakmai, vagy tudományos fogalom egységes, korszerű értelmezése nem alakult ki és háttérbe szorultak a klasszikus magyar jogtudomány releváns megállapításai. Úgy vélte, hogy a hatályos jogban megmutatkozó következetlenséget bizonyítja a rendészet és a rendőrség szinonimakénti alkalmazása, illetve az ilyen tevékenységet végző szervek rendvédelmi szervek kategóriába történő sorolása. „Az 1994. évi XXXIV. tv-ben kodifikált Rendőrségi Törvény a rend-

⁵ https://szakmaikamara.hu/files/images/Orszagos/Szakmai_Kollegium/A_maganb_szolg_kozb_aspektusai.pdf Letöltés időpontja: 2018. november 3.

⁶ Katona Géza: A kriminálpolitikai és a rendészettudományi fogalomrendszer analízise, az egységes fogalomhasználat biztosítása. 4. sz. előtanulmány az átfogó rendészeti stratégia társadalmi vitájához. A Rendőrség Tudományos, Technológiai és Innovációs Tanácsa, Budapest, 2008. 14-15. o.

őrséget rendvédelmi szervként határozta meg, feladatai között viszont rendészeti tevékenységeket sorolt fel. A felsorolásból kitűnik, hogy a rendészeti tevékenység egyes ágazatainak megjelölésére rendszeresen alkalmazták a rendészet jelzőt. Így ezek az ágazatok a rendészeti tevékenység részeinek, alegységeinek is tekinthetők. Azt jegyezte meg, hogy a rendvédelem fogalom alkotmányjogi tisztázása lényegesen elő tudná mozdítani a rendészet-rendvédelem vitának a tisztázását”.⁷

Katona Géza professzor személyes beszélgetésünk alkalmával elmondta⁸, hogy életpályájának meghatározó időszaka volt a Sárospataki Református Gimnáziumban eltöltött évek. A magas színvonalú képzésnek köszönhetően a gimnáziumban angolul és németül is megtanult, a tudományos irodalomban így idegen nyelven is nagyon jól kiismerte magát, idegen nyelvű előadásokat tartott – többek között – a négyévenként megrendezett nemzetközi kriminalisztikai szimpóziumokon is. Nagy örömmel vette tudomásul, hogy a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Nagykönyvtárát egy amerikai szaklap a világ legszebb könyvtárai közé sorolta, hiszen őt is számos élmény fűzte a rendkívül ismert intézményhez. Elmondása szerint a háború borzalmai ellenére is nagy örömmel gondolt vissza fiatalságának éveire. Az érettségét követően a Közgazdaság-tudományi Egyetemre jelentkezett, amely a negyvenes években népszerű felsőoktatási intézmény volt és ahová felvételt nyert. Emellett, keresztféléves képzés keretében párhuzamosan tanult a jogi egyetemen is. 1945-ben szerelt fel a rendőrségre, a jogász végzettséget már hadnagyként szerezte meg, emlékei szerint abban az évben négyen végeztek: két pap és két rendőr. A későbbiek során, amikor a bűnügyi-technikai szakértői munkához elengedhetetlenek voltak a természettudományos ismeretek, elvégezte a vegyipari technikumot is. A kriminalisztika tudománya iránti vonzalma a szolgálatellátás során alakult ki. Így emlékezett a kezdetekre:

⁷ <http://www.pecshor.hu/periodika/XIII/katona.pdf> Letöltés időpontja: 2018. november 2.

⁸ Tóth Nikolett Ágnes: 45 éves a rendészeti felsőoktatás. Hét évtized a bűnüldözés szolgálatában. Beszélgetés Katona Géza professzorral. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2016. 168. o.

„A háború után alakult Sárospatakon a rendőrség, előzőleg ugyanis a csendőrség tartotta fenn a rendet. A Tokaj-Hegyalja borvidék településeiben, ha a vadászok lelőtték egymást vagy betörés, lopás történt, és megérkezett az akkor még igencsak rutintalan és megfelelő felszerelés nélküli rendőrségre a feljelentés, a vezetőnk ráírta az aktára, hogy a nyomozó csoportnak nyomozásra kiadom. A tettes többnyire nem került elő, így túl sok ismeretet nem sajátítottam el a pályám kezdetén. Én viszont megakartam találni a tetteseket, és rájöttem, hogy ahhoz bizonyítékok kellenek. Helyszíni szemle szervezetszerűen nem létezett, de már akkor elkezdtem porral, cigarettahamuval dolgozni a saját elképzeléseimnek megfelelően. Egyre inkább elkezdtem érdeklődni a kriminalisztika tudománya iránt.”⁹

A kivételesen tehetséges fiatal rendőrtiszt rövid, de annál hasznosabb parancsnoki gyakorlat után a jövő rendőreit oktatta, később pedig a mind rangosabbá váló belügyi szakfolyóirat szerkesztőjeként tevékenykedett. 1961-ben Kertész Imre – aki a Szovjetunióban jogi diplomát, majd kandidátusi fokozatot szerzett – vette át a bűnügyi technikai osztály vezetését. Kettőjüket tekinthetjük az osztály, később az intézet alapítóinak. Itt válhatott Katona Géza is a kriminalisztika gyakorlatának és elméletének nemzetközi rangú művelőjévé. A professzor szerint a technika fejlődése az 1960-as évek elején vált igazán intenzívvé, ekkor több szakterület tudósával kezdett el dolgozni, új irányokat akart kiépíteni.

Számos publikációt, monográfiát írt. A szakmai gyakorlatot kutatási forrásnak tekintő rendőrtiszt igen rövid idő alatt a hazai kriminalisztika legismertebb szerzői sorába emelkedett. 1961-ben jelent meg A nyomok azonosítási vizsgálata a büntetőeljárásban című monográfiája, amivel kandidátusi fokozatot szerzett, 1972-ben pedig a Bizonyítási eszközök a XVIII–XIX. században: A kriminalisztika magyarországi előzményei című disszertációja, amivel akadémiai doktor fokozatot szerzett. Leírta, hogy a tudományos vizsgálat módszereiben fokozottan érvényesült a történeti szemlélet. *„A fejlődéstörténeti vizsgálódások akkor járulhatnak*

⁹ Tóth Nikolett Ágnes (2016) im. 169. o.

hozzá a jelen problémáinak megértéséhez és a jövőbeni fejlődés perspektíváinak meghatározásához, ha túllépve a történeti ténymegállapítás keretein, elsősorban alapvető összefüggések feltárására törekednek. A könyvben szó esik arról is, hogy a késői feudalizmus perbeli szabályai a perbeli bizonyítás középpontjába a gyanúsított beismerését és a tanú vallomását állították. Ugyanis a tanú és a gyanúsított nyilatkozatát a perjog valamennyi fejlődési szakaszában alkalmazták bizonyítás céljára, de olyan kifejezett és meghatározó szerepe, mint a késői feudalizmus bűnperében, sem azelőtt, sem azután nem volt. A pszichológiai módszerek tudatos igénybevételére a kihallgatási módszerek fejlesztése érdekében viszonylag későn, a XIX. század elején került sor. A bizonyítási eszközök elválaszthatatlanul kapcsolódtak a büntetőeljárás alapvető intézményeihez és elveihez.”¹⁰

A kihallgatás eredményének megítélését befolyásolhatja az egyes kihallgatások időtartama, vagy a kihallgatások ismétlése. A hosszadalmas kihallgatás ugyanis – a kihallgatott életkorára, fizikai, vagy pszichikai állapotára tekintettel – a kihallgatott személy kimerülésével járhat. A kihallgatások ismétlése terén – a terhelt esetén – vizsgálni kellett, hogy a kihallgatás megismétlését a bizonyítással szemben támasztott, törvényes alapokon nyugvó követelmények indokolták-e, vagy az a terhelt kifárasztása révén törvényellenes befolyásolásnak tekinthető.¹¹ Katona professzor azt az állítást tartotta élményszerűnek, amely nem merült ki az állított tevékenység, vagy magatartás lényeges tényeinek ismertetésében, hanem kitért olyan részletjellegű, olykor éppen esetleges, de életszerű körülményekre is, amelyekre a valótlán állítás kiagyalója rendszerint nem gondolt. Az élményszerűség megítélése a fenti tartalmi szempontokon kívül az állítás módja, a szóbeli előadás során tapasztalható úgynevezett átélési jelek alapján is lehetséges.¹²

A professzor szerint a perjog magyarországi művelésének alacsony elméleti színvonala a XVIII. században nem biztosította a korszerű filozó-

¹⁰ Katona Géza: Bizonyítási eszközök a XVIII.-XIX. században. A kriminalisztika magyarországi előzményei. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977. 387. o.

¹¹ Katona Géza: Valós vagy valótlán. KJK, Budapest, 1990. 226. o.

¹²http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/galik_peter__a_kihallgatas_etikaja_es_taktikaja%5Bjogi_forum%5D.pdf Letöltés időpontja: 2018. november 3.

fiai tételek érvényesítését a bizonyításban, hanem fenntartotta a skolasztikus dogmák befolyását. Így olyan helyzet állt elő, amelyben a perbeli megismerés csupán több évszázados késéssel követhette a tudományos megismerés módszereinek a fejlődését. A szakértők szerepe a legálisan kötött bizonyítási rendszerben ellentmondásos volt. Egyrésztől törvényes rendelkezések tették kötelezővé az orvosok szakértőkénti bevonását a bizonyításba, másrészt azonban a perjog a szakvéleményeiket nem sorolta a törvényes erővel felruházott bizonyítékok közé. A tudományos technikai fejlődés és a tudományspecializáció növelte a szakértők perbeli bevonása iránti igényeket, másrészt nehezítette a szakvéleményeknek a bíró által végzett tartalmi értékelését, amelyet a szakértői felülvizsgálat rendszerének kiépítésével kívántak pótolni. A bizonyítási eszközök metodikai elemeire vonatkozó normák áttekintése útján megállapítható volt, hogy ezek formailag megegyeztek a bűnügyi tudományrendszerben később kialakult kriminalisztika tételeivel. Katona Géza megkísérelte olyan fejlődési sajátosságok feltárását, amelyek hozzájárultak a bizonyítási jog szükségyszerűen kialakuló ellentmondásainak megszüntetéséhez és a tudományos megismerés fejlődésével tudatosan lépést tartó perbeli bizonyítás eszközeinek tökéletesítéséhez.¹³

Az elmúlt évtizedek tudományos terméséből kiemelendő az öt európai ország kriminalisztikai irodalmába bevezető kötete és a bűnüldözés hazai gyakorlatának ötvenéves múltját felidéző személyes hangvétellű visszaemlékezése, a már említett *A bűnüldözés fél évszázada*, melyben az 1945 és 1995 közötti emlékeit idézte fel. Ennek a művének a megírásánál az a cél vezérelte, hogy közreadja azokat a tapasztalatokat, benyomásokat, amelyeket az általa felidézett fél évszázados időszakban a bűnüldözés területén, a bűnözéssel kapcsolatban szerzett. A könyvben leírta, hogy őt Erdei Ferenc belügyminiszter nevezte ki 1945 szeptemberében rendőr alhadnaggyá. Ahogyan fogalmazott, el kellett búcsúznia a régi rendőrség örökségeként megmaradt segédfogalmazói címtől. A rendőri szolgálat mellett akkor nem folytathatta jogi tanulmányait, így beiratkozott a miskolci jog-

¹³ Katona Géza (1977) im. 393. o.

akadémiára, majd tiszti tanfolyamon is részt vett. *„Említést tett a könyvben arról is, hogy hogyan folyt a nyomozás 1945 előtt, ugyanis akkor még nem alakult ki a bűnügyek nyomozásának egységes rendje. A büntetőeljárást szabályozó bűnvádi perrendtartási törvény nem tekintette a nyomozást a büntetőeljárás részének és a belügyminiszter által 1899-ben kiadott nyomozási utasítás is csak általános jellegű iránymutatásokat tartalmazott a nyomozás rendjére nézve. Így Magyarországon eltérő szervezeti rend szerint nyomozott a Magyar Királyi Államrendőrség, amelynek illetékessége a fővárosra és a vidéki nagyvárosokra terjedt ki, valamint a csendőrség, amely szolgálatát általában a községekben és más kisebb településeken látta el.”*¹⁴

Életpályája során fontos volt számára a tanítás, nevelés is. 1948. május 10-én kezdte meg a nyomozástan oktatását a Debreceni Alapfokú Tanosztályon, ahonnan a budapesti Rendőrákadémiára vezényelték át. 1952-ig tanított a Rendőrtiszti Iskolán, majd egy évet a Bűnügyi Nyomozó Tiszti Iskolán foglalkozott szakoktatással. 1952 elején helyezték át az Andrásy úton működő Nyomozótiszti Iskolára tanulmányi osztályvezetőként. Elmondása szerint a három, majd hat hónapos tanfolyamokon kitűnő szakemberek oktattak. Kezdetét vette az első egyéves nyomozótiszti tanfolyam is. 1949-ben fejezte be jogi tanulmányait, 1950-ben megnősült. Könyvében leírta, hogy az 1948-ban megkezdődött gazdasági, politikai, társadalmi változások döntően befolyásolták a Rendőrtiszti Iskolán az életet és az oktatómunka végzését. Akkoriban az volt az általánosan elterjedt szemlélet, hogy a munkavégzés szempontjából nem tehető különbség a nappal és az éjszaka között, ez a Rendőrtiszti Iskolán is érvényesült. 1953-ban aztán kormányhatározat lépett hatályba a napi nyolcórás munkaidő indokolatlan meghosszabbításának tilalmáról. Az oktatói tevékenysége során egyébként a kapcsolata a bűnügyi munkaterülettel nem szakadt meg. Hetente egy teljes napot a Budapesti Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Osztályán töltött, 1949-50-ben a Bűnügyi Laboratórium munkatársainak a közreműködésével elkészítette a Daktiloszkópia és a személyazonosítás című tankönyveket. 1953-ban, ötéves oktatói tapasztalattal a háta mögött

¹⁴ Katona Géza (1998) im. 30. o.

úgy érezte, hogy pályamódosítást kell végrehajtania. Elmondása szerint rájött, hogy nem tanártípus, mert kezdte kissé terhesnek tekinteni az iskolai munka rendszeresen ismétlődő mechanizmusát. 1953. január 1-jén a rendőrség központi folyóirataként útjára indult a Rendőrségi Szemle, amelynek az egyik szerkesztője lett. 1957-ben az Országos Bűnügyi Múzeum megszervezésébe fogott többedmagával. Itt eredeti tárgyakkal, fényképanyagokkal, iratok felnagyított kivonataival mutatták be a korszak a jelentősebb bűnügyeit.¹⁵ Közben még 1955-ben felmerült a bűnügyi technika fejlesztésének az igénye, mely a Tudományos Kriminálisztikai Munkaközösség programjában is megfogalmazódott. Ebben a munkában Katona Géza is részt vett, aki tanulmányozta a külföldi irodalmat, jogi és kriminálisztikai könyvekből szerzett ismeretei is voltak, mégis úgy érezte, hogy ez a tudás nem elég ahhoz, hogy a kriminálisztikai módszerek és eljárások fejlesztésével foglalkozzon. Ezért beiratkozott a budapesti Petrik Lajos Vegyipari Technikumba, ahol lehetősége nyílt arra, hogy a már meglévő egyetemi végzettségére tekintettel három év alatt esti hallgatóként középfokú vegyipari végzettséget szerezzen. Végül 1961-62-ben vetették papírra az elképzeléseiket a fejlesztésre vonatkozóan, az első fontos intézkedés a létszámfejlesztés volt. A bűnügyi technikai alosztályt hamarosan osztály szintre emelték és ez lehetővé tette az alosztályok szervezését és a megyei főkapitányságokon folyó bűnügyi-technikai munka felügyeletére és irányítására két-háromfős csoport kialakítását, akik közül egy fő kifejezetten a nyomozó-kutyavezetők tevékenységével foglalkozott. A leggyorsabb és legnagyobb arányú fejlődés az új munkaterületen – a fizikai, kémiai szakértői területen – ment végbe, ahol nemcsak a létszám növekedett meg sokszorosára, hanem a vizsgálatok specializálódásának megfelelően szerveződtek tovább a laboratóriumok is. A kriminálisztikai szakértői alosztály is újabb területekkel bővült, létrejött az okmányszakértői csoport és a régi, kisipari módszerekkel dolgozó kicsiny fotólaboratórium helyett korszerű, speciális fényképezési feladatok ellátására alkalmas laboratórium épült ki. Bővült a kéz- és gépírászakér-

¹⁵ Katona Géza (1998) im. 160. o.

tők, valamint a traszológus szakértők száma. A fegyverszakértők munkáját jól rendszerezett, több száz darabból álló kézilőfegyver-gyűjtemény segítette. A bűnügyi technika fejlődése kiterjedt a megyei főkapitányságokra is. A szakértői létszám néhány év alatt a többszörösére növekedett, további csoportok és alosztályok szerveződtek. Ennek megfelelő mértékben fejlődött a nyom- és helyszínrögzítések mennyisége és minősége. A megyei főkapitányságok többségénél kriminalisztikai szakértők kezdtek meg működésüket. Az 1960-as években a kriminalisztikai szakértők számos súlyos bűnügyben járultak hozzá az eredményes felderítéshez. Érdekes tény, hogy 1961-től mintegy tizenöt évig Katona Géza feladatai közé tartozott valamennyi elkészült szakvélemény elolvasása és megküldése a bűnügyben eljáró hatóságnak, vagy bíróságnak.¹⁶ Sokáig az a felfogás uralkodott, hogy a sok évezredes múlttal rendelkező nyomszakértői vizsgálatoknak már nincs jövőjük: az emberi talp, a cipők, az állatok, vagy a különböző járművek nyomainak azonosító vizsgálatát már nem lehet és nem is kell fejleszteni, a követelményeknek az addigi színvonal is képes eleget tenni. Katona Géza nem fogadta el ezt a nézetet és nemcsak igazságügyi nyomtani szakértőként, hanem kutatóként is bekapcsolódott e szakterület munkájába. Levelező aspirantúrára jelentkezett és a kriminalisztikai azonosítás körében készített kandidátusi disszertációját is megvédte. A kutatásai egyik időtálló megállapításának tekintette a gyártási technológia figyelembevételének szükségességét a nyomtani szakértői vizsgálatokban. Ugyanis akkor vitán felül állt, hogy a vizsgálatok egyik tárgyának, a cipőnek az anyaga és gyártási technológiája gyökeres változásokon ment keresztül. Az 1960-as évektől kezdve a nyomtani vizsgálatok területén nélkülözhetetlenné vált a mikroméretű elváltozások figyelembevétele. Ebben az időben a szakértői gyakorlat tapasztalatai azt bizonyították, hogy a mikroméretű nyomok vizsgálata további kutatásokat igényelt, amelyeknek a feltételei csak a későbbi időszakban jöttek létre.¹⁷

1974-ben új korszak kezdődött a professzor életében, kinevezték az Országos Rendőr-főkapitányság Vizsgálati Osztály vezetőjévé. Arra töre-

¹⁶ Katona (1998) im. 184. o.

¹⁷ Katona (1998) im. 199. o.

kedett, hogy ne csak szervezze a munkát, hanem lehetőségekhez mérten személyesen is részt vegyen benne. A legbonyolultabb ügyekben, vagy az ellentétesen értékelt szakkérdésekben maga is készített szakvéleményeket.

A szakvéleményt olyan sajátos jellegű bizonyítási eszköznek tekintette, amely nem könnyen illeszthető be a bizonyítási eszközök kettős, személyi és tárgyi bizonyítási eszközök rendszerébe. A szakvéleményt elsődlegesen, de nem kizárólagos jelleggel személyi jellegűnek tekintette, ugyanis emberi szubjektum hozza létre, mint a tanú és a terhelt vallomását. De ezektől mégis eltérőnek gondolta, hiszen a szakértői tevékenység objektív jellegű forrását, a vizsgálat tárgyát az eljáró hatóság bocsátja a szakértő rendelkezésére.¹⁸

Ebben az időszakban sok időt fordított a kriminalisztika magyarországi előzményeinek a feltárására. Éveken keresztül az összes szabadidejében a XVII., XVIII., XIX. századból fennmaradt magyar, latin és német nyelvű bírósági akták tanulmányozására fordította. Katona Géza A bűnüldözés fél évszázada című művében érdekes esetek és statisztikai adatok sora található meg. Úgy fogalmazott az írásában, hogy az 1960-70-es években a bűnözés „érdekesen” átalakult. 1962 után csökkenő tendenciát mutatva százhuszezer volt az ismertté vált bűncselekmények évenkénti átlaga. 1980-tól kezdve az emelkedés azonban folyamatossá vált, a bűncselekmények száma elérte a száznegyven ezret.¹⁹

Katona Géza a kriminalisztika tárgyát ekképpen fogalmazta meg: „*valamely jogilag releváns esemény, vagy cselekmény felderítésére, megállapítására szolgáló módszerek kidolgozása és alkalmazása.*”²⁰ Magyarországon az 1970-es évtizedben került napirendre a hatékony bűnmegelőzés létrehozása iránti igény. Az akkori kormány a jogszabályalkotási tervében a bűnmegelőzési törvény is helyett kapott. Egyébiránt a fejlesztési koncepciókkal kapcsolatos véleményeltérésekben, személyi ellenétek hatásá-

¹⁸ Katona Géza: Valós vagy valótlan? Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1990. 302. o.

¹⁹ Katona (1998) im. 211. o.

²⁰ Katona Géza: A kriminalisztika és a bűnügyi tudományok, BM Kiadó, Budapest, 2000., 47. o.

ra hosszas konfliktushelyzet alakult ki, amely sajnálatos módon több évig visszavetette a bűnügyi technikai szakterület fejlesztését.

Katona professzor 1980-ban betöltötte az ötvenötödik életévét, majd 1982-ben kérte a nyugdíjazását. Elmondása szerint ötvenhét évesen nem szeretett volna más jogi területen elhelyezkedni, mivel érdeklődése a büntető igazságszolgáltatás és a bűnügyi tudományok iránt nem szűnt meg, ezért szaktanácsadóként kapcsolatban maradt ezzel a területtel. Ezekben az években nyílt egyre több lehetősége arra, hogy a külföldi rendőrségek munkájával, a kriminológiai kérdések külföldi kezelési módjával megismerkedjen. Az 1990-es években az országos rendőrfőkapitány tanácsadója volt. 1993-ban megbízták a Rendészeti Kutató Intézet bűnügyi tárgyú kutatásainak szervezésével, célterületként a szervezett bűnözés magyarországi tevékenységének értékelését határozták meg.

Az eljárásjog elméleti kérdései iránti vonzalma kriminalisztikai kutatásai során erősödött, aminek egyik legértékesebb összefoglalását a Kriminológia és a bűnügyi tudományok című művében olvashatjuk. Ebben a könyvben ismert fogalmakhoz, megoldásokhoz más szemszögből közelített. A változó világról, változó bűnözésről és új kihívásokról írt. Ugyanis a múltban végbement változások kihatnak a bűnözésre is. *„A tettesek eszköztárában a fabunkó és a legkorszerűbb elektronikus berendezések egyaránt szerepelhetnek, a zsákmány elrejtésére, a törvényellenes haszon biztosítására igénybe vehetik az egész világra kiterjedő földi, vízi, vagy légi közlekedési hálózatokat, vagy az elektronikus távközlési és bankhálózati eszközöket. A közösség, a társadalom erkölcsi és jogi normarendszerének változásai új elvárásokat fogalmaznak meg és új környezetet alakítanak a bűncselekmények megelőzésére és leküzdésére irányuló tevékenységgel szemben.”*²¹ A művében megfogalmazta a bűnözés új vonásait, így írt a szervezett bűnözés térhódításáról, a terrorizmusról, a gazdasági, pénzügyi bűncselekményekről, hamisításokról, komputerbűnözésről, a pénzmosás elleni „szélmalomharcról”. Úgy vélte, hogy a bűnözés kizárólag gazdasági, társadalmi, kulturális és jogi eszközök együttes igénybevételével

²¹ Kersten: A helyzet és fejlődés perspektívái. In: Festschrift für Horst Herold, Wiesbaden, 1998.

telével, állami, társadalmi szervezetek és intézmények összehangolt közreműködésével szorítható vissza. Mindez a kriminalisztika mellett a bűnügyi tudományok valamennyi ágazatának a szerepét helyezi előtérbe. Katona Géza úgy vélte, hogy „*a bűnözés elleni küzdelem eredményességét befolyásoló sokrétű feltételrendszer tényezői közül megemlíthető a jogi szabályozás hatékonysága, tudományos megalapozottsága, a jogszolgáltatási intézmények működőképes szervezete, a személyi állományuk erkölcsi és szakmai alkalmassága. A bűnözés új kihívásaira adott válasz nem szorítkozhat a kriminalisztika szabályainak és ajánlásainak szűk körű értékelésére. Figyelembe kell venni ugyanis azt a gazdasági, jogi társadalmi környezetet, amelyben a bűnözés elleni küzdelem folyik, és amelynek befolyásolására a kriminalisztika nem vállalkozhat.*”²² Katona Géza meghatározta a kriminalisztika alapvető célját is, mely a bűncselekményekkel vagy más jogilag releváns eseményekkel kapcsolatos megismerést jelent, és ami meghatározott tények megállapításából és a vonatkozó okozati összefüggések felismeréséből áll. „*A kriminalisztika lényege pedig az objektumok, jelenségek állapotának vizsgálata, az azok létrehozó folyamatok rekonstruálása. Leszögezhető, hogy a bűnözés elleni küzdelem gyakorlatának és a tevékenység tudományos hátterének, a bűnügyi tudományok rendszerének fejlődése az elmélet, a tudomány és a gyakorlat szoros együttműködésének indokoltságát bizonyítja.*”²³ A dandártábornok a 2000-es évek elején úgy vélte, hogy a magyar kriminalisztikában, mint a bűnügyi tudományrendszer egyik ágazatában jelentős fejlődés ment végbe. A kriminalisztika elmélete, tudományos kapcsolatrendszere azonban nem tartott mindig lépést a tudományos és technikai forradalom ütemével. A kriminalisztika részterületeinek a fejlődése nem volt egyenletes. Elvárása volt akkor az, hogy a bűnügyi tudományrendszer elméleti és gyakorlati diszciplínáinak összehangolt, komplex fejlesztése megvalósuljon a

²² Katona Géza: A kriminalisztika és a bűnügyi tudományok. (Gondolatok a 21. század kriminalisztikájáról). BM Kiadó Budapest, 2002. 19. o.

²³ Katona (2002). im. 43-44., 58. o.

globálissá váló bűnözés elleni hatékonyabb fellépéshez, a társadalom biztonságérzetének a megszilárdításához.²⁴

Ilyen alapozás mellett nem csoda, hogy az írástudók felelősségével hívta fel a figyelmet az igazságügyi szakértői terület 2005-ös szabályozásának súlyos fogyatékoságaira, amelyek kijavítására, korrekciójára úgyszólván szellemi mozgalmat indított, és ennek során jelentős eredményeket is elkönnyelhetett. Időközben a Magyar Rendészettudományi Társaság tiszteletbeli elnöke is lett.

Életútjának egyik jellemző vonása az a felismerés, hogy a rendőrségi gyakorlat nem fejleszthető az elmélet nélkül, de az elmélet művelésétől tartózkodják az, aki a közrendvédelem és bűnüldözés gyakorlatát nem ismeri. Katona Géza vezetői teljesítményében és tudományos eredményeiben a gyakorlat és az elmélet különleges ötvözete jelent meg. Mindig is úgy vélte, hogy a rendészeti igazgatás megértése interdiszciplináris megközelítést igényel. Katona professzor kutatási területei között a kriminalisztika mellett jól megfért a kriminológia elmélyült művelése és a büntető anyagi-, és eljárásjogi dogmatikában való imponáló jártasság. A múlt alapos ismeretét elengedhetetlennek tartotta. Katona professzor hosszú évtizedeken keresztül szinte egyedül támaszkodott a magyar közjog évszázados hagyományaira. A rendészet kontra rendvédelem vitában azért tudott vezető szerepet vállalni és újat alkotni, mert nálánál jobban senki nem ismerte azokat a hazai és nemzetközi forrásokat, amelyek a demokratikus jogállami rendészet alapjait teremtették meg.

Az aktív szolgálat megkoronázásaként a rendőrség bűnügyi szolgálati ágának egyik országos szintű irányító posztjáról vonult nyugdíjba, jóval túl az akkor szinte mindenkire kötelező felső korhatáron. Nem csupán parancsnokként mutatott kiemelkedő képességeket, de Katona professzorban tisztelhetjük az 1945 után felnőtt bűnügyi szakembergárda első számú nevelőjét is. A tudományos teljesítmény is elismerést kapott Katona Géza tábornoki kinevezésében.

A rendészettudomány alapfogalmainak a tisztázása is fontos volt számára, ezért nagy örömmel tapasztalta a Rendészettudományi Doktori Is-

²⁴ Katona (2002). im. 223. o.

kola megalakulását. Katona Géza szerint „*Fontos elvi kérdések vetődnek fel mind a mai napig a rendészettudományban, melyeket tisztázni szükséges, hiszen bizonyos kérdésekben kevés előrehaladás tapasztalható. Ennek tisztázása a jövő kutatóinak a feladata lesz.*”

Katona Géza professzor életének utolsó éveiben is változatlan érdeklődéssel és töretlen lendülettel folytatta kutató- és publikációs munkásságát, amit már eddig is szakkönyvek és tanulmányok hosszú sora igazolt. Az interjúm elkészítésekor is egy tanulmányon dolgozott a bűnügyi tudományrendszer fejlődése a XXI. század kezdetén témában, mely érintette a dokumentumok digitalizálását, az informatika tudományra gyakorolt hatását is. A technika fejlődésével élete során folyamatosan lépést tartott, az internet adta lehetőségeket is széleskörűen felhasználta. Ezek voltak az interjú során elhangzott utolsó mondatai: „*Elvi kérdésekkel foglalkozom még ma is, mindazok foglalkoztatnak, amelyek végig kísérték az egész életemet. Megpróbálom áttekinteni a tudomány fejlődésének a mozgatórugóit, a szakosodás folyamatát, amelynek során újabb és újabb tudományágak alakultak és alakulnak ki, ezek koordinálása nagyon izgalmas kérdéseket vet föl számomra. A kriminalisztika tudományának innovatív megoldásait is figyelemmel kísérem, például a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet új helyszínelő buszát és a talajradart is alkalmam volt megnézni.*” Erre akkor került sor, amikor a rendőrség központi bűnügyi helyszínelő egységét a legkorszerűbb eszközökkel szerelték fel: talajradar, háromdimenziós lézerszkennerek, speciális helyszínelő buszok és optikai nyomkutató eszközök. Mindezeknek köszönhetően a bűnügyi helyszínelők mindennapi munkáját ma már a legkorszerűbb technikai eszközök segítik. Ugyanis az volt a cél, hogy legyen legalább egy olyan egysége az országnak, amely világszínvonalú, a csúcstechnológiát képviseli, és képes az eszközöket néhány órán belül az ország bármely pontjára a speciális helyszínelő buszokkal szállítani.

Felesége, Mária vegyész, vegyészszakértőként dolgozott a Bűnügyi Technikai Intézetben, majd tizenhét éven át a Rendőrtiszti Főiskolán krimináltechnikát tanított. Ezt követően az Országos Rendőr-főkapitányság

Bűnügyi Technikai Osztályának a vezetője volt. Elmondása szerint nagyon szeretett tanítani, a hallgatókkal foglalkozni. Az Országos Rendőr-főkapitányság Dunakeszi Oktatási Központjában évekig képezte a bűnügyi technikusokat. A magánéletben és a szakmai hivatásban is társra, partnerre találtak egymásban Katona professzorral, aki arra a legbüszkébb, hogy a nyomok központi értékelését, a központi laboratóriumok létesítésének folyamatát a kezdetektől támogatta és kezdeményezte, mely az intézet fejlesztése során az egyik legnagyobb eredménynek tekinthető. A kutatóknak búcsúzóul azt tanácsolta, hogy a tények megállapításának rendszeres, tudományos elveit dolgozzák ki, tisztázzák a vizsgálatok elvi alapjait, az azonosítás elméletét, hiszen ez nemzetközileg is fontos kérdéssé vált, és az ő egész életét is végig kísérte.